

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

5-2021

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Муассис: Фарғона давлат университети.

«FarDU. ILMİY XABARLAR – НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК. ФерГУ» журналі бир йилда олти марта чоп этилади.

Журнал филология, кимё ҳамда тарих фанлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Журналдан мақола кўчириб босилганда, манба кўрсатилиши шарт.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан 2020 йил 2 сентябрда 1109 рақами билан рўйхатга олинган.

Муқова дизайни ва оригинал макет ФарДУ таҳририят-нашриёт бўлимида тайёрланди.

Таҳрир ҳайъати

Бош муҳаррир
Масъул муҳаррир

ШЕРМУҲАММАДОВ Б.Ш.
ЗОКИРОВ И.И

ФАРМОҢОВ Ш. (Ўзбекистон)

БЕЗГУЛОВА О.С. (Россия)

РАШИДОВА С. (Ўзбекистон)

ВАЛИ САВАШ ЙЕЛЕК (Туркия)

ЗАЙНОБИДДИНОВ С. (Ўзбекистон)

JEHAN SHANZADAN NAYYAR (Япония)

LEEDONG WOOK. (Жанубий Корея)

АЪЗАМОВ А. (Ўзбекистон)

КЛАУС ХАЙНСГЕН (Германия)

БАХОДИРХОНОВ К. (Ўзбекистон)

ҒУЛОМОВ С.С. (Ўзбекистон)

БЕРДЫШЕВ А.С. (Қозоғистон)

КАРИМОВ Н.Ф. (Ўзбекистон)

ЧЕСТМИР ШТУКА (Словакия)

ТОЖИБОЕВ К. (Ўзбекистон)

Таҳририят кенгаши

ҚОРАБОЕВ М. (Ўзбекистон)

ОТАЖОНОВ С. (Ўзбекистон)

ЎРИНОВ А.Қ. (Ўзбекистон)

РАСУЛОВ Р. (Ўзбекистон)

ОНАРҚУЛОВ К. (Ўзбекистон)

ҒАЗИЕВ Қ. (Ўзбекистон)

ЮЛДАШЕВ Г. (Ўзбекистон)

ХОМИДОВ Ф. (Ўзбекистон)

АСҚАРОВ И. (Ўзбекистон)

ИБРАГИМОВ А. (Ўзбекистон)

ИСАҒАЛИЕВ М. (Ўзбекистон)

ТУРДАЛИЕВ А. (Ўзбекистон)

АХМАДАЛИЕВ Ю. (Ўзбекистон)

МЎМИНОВ С. (Ўзбекистон)

МАМАЖОНОВ А. (Ўзбекистон)

ИСКАНДАРОВА Ш. (Ўзбекистон)

ШУКУРОВ Р. (Ўзбекистон)

ЮЛДАШЕВА Д. (Ўзбекистон)

ЖЎРАЕВ Х. (Ўзбекистон)

КАСИМОВ А. (Ўзбекистон)

САБИРДИНОВ А. (Ўзбекистон)

ХОШИМОВА Н. (Ўзбекистон)

ҒОФУРОВ А. (Ўзбекистон)

АДҲАМОВ М. (Ўзбекистон)

ЎРИНОВ А.А. (Ўзбекистон)

ХОНКЕЛДИЕВ Ш. (Ўзбекистон)

ЭГАМБЕРДИЕВА Т. (Ўзбекистон)

ИСОМИДДИНОВ М. (Ўзбекистон)

УСМОНОВ Б. (Ўзбекистон)

АШИРОВ А. (Ўзбекистон)

МАМАТОВ М. (Ўзбекистон)

ХАКИМОВ Н. (Ўзбекистон)

БАРАТОВ М. (Ўзбекистон)

ОРИПОВ А. (Ўзбекистон)

Муҳаррирлар: Ташматова Т.
Жўрабоева Г.
Шералиева Ж.

Таҳририят манзили:

150100, Фарғона шаҳри, Мураббийлар кўчаси, 19-уй.
Тел.: (0373) 244-44-57. Мобил тел.: (+99891) 670-74-60
Сайт: www.fdu.uz

Босишга рухсат этилди:

Қоғоз бичими: - 60×84 1/8

Босма табоғи:

Офсет босма: Офсет қоғози.

Адади: 50 нусха

Буюртма №

ФарДУ нусха кўпайтириш бўлимида чоп этилди.

Манзил: 150100, Фарғона ш., Мураббийлар кўчаси, 19-уй.

Фарғона,
2021.

А.Юсупов	
XIX аср иккинчи ярми – XX аср бошларида Туркистон ўлкасининг Хитой билан савдо-иқтисодий алоқалари	106
И.Боҳодиров	
Туркистонда 1916-йилги халқ қўзғолони жараёнида Туркистон ҳарбий округи қўшинларининг фаолияти	112
С.Холиқов	
Хорижий мамлакатларда миллий хавфсизликни таъминлашда парламентнинг ўрни	118
А.Юлдашов	
Кутубхона хизмати фаолиятида муаллифлик ҳуқуқини таъминлашнинг долзарб масалалари	122
	АДАБИЁТШУНОСЛИК
А.Сабирдинов	
Абдулла Ориповнинг шеърий маҳорати	126
Д.Қаландарова	
“Гўрўғли” достони версиялари Карл Райхл тадқиқотлари мисолида	129
Н.Сабиров	
Москва савдо компанияси Лондон тожирлари учун ўзи томонидан ёзилган «Жаноб Энтони Дженкинсоннинг россиянинг Москва шаҳридан 1558 йил Бухоро (Boghar) шаҳригача саёҳатномасида»ги Бухоро сиймоси	134
А.Абдурахмонов	
Насрий асарда ранг – лейтмотив	137
	ТИЛШУНОСЛИК
О.Латипов	
Рус ва ўзбек тилларида ёввойи қушлар номларининг коннотатив хусусияти	140
Я.Нишанов	
Мактабда адабиёт фанини ўқитиш муаммолари: замонавий ёндашув ва уларни ечиш услублари	146
Ш.Искандарова, З.Маруфова	
Мумтоз бадиий матнларда гўзалликнинг ифодаланиши	150
М.Турсунова	
Рус-инглиз тил алоқаларининг тарихи	153
Т.Алимов	
Таржима назарияси ва амалиёти	157
М.Саидова, Н.Расулова	
“The concise oxford dictionary of literary terms” луғатидаги драма адабий турига хос Терминларининг мазмуний таҳлили	161
	ПЕДАГОГИКА
Т.Эгамбердиева	
Оиладаги ижтимоий муҳит ва гендер тенглик	166
Б.Ходжаев	
Янги ренессанс педагогикаси ва Абдулла Авлоний педагогик қарашларининг уйғунлиги	172
Г.Назарова	
Бўлғуси иқтисодчиларда аналитик тафаккурни ривожлантиришнинг инновацион-педагогик омиллари	176
Г.Алимжонова	
Олий техник таълим муассасалари талабаларининг техноэтик маданиятини ривожлантиришнинг педагогик хусусиятлари	182
	ИЛМИЙ АХБОРОТ
Б.Абдуганиев, Н.Азимова	
Турли никотинли маҳсулотларда никотин миқдорини хромато-масс спектрометрия усули билан аниқлаш	186

УДК: 8-1/808

АБДУЛЛА ОРИПОВНИНГ ШЕЪРИЙ МАҲОРАТИ
ПОЭТИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО АБДУЛЛЫ ОРИПОВА
THE POETIC SKILL OF ABDULLA ARIPOV

Сабирдинов Акбар Гофурович¹

¹Сабирдинов Акбар Гофурович

– Фарғона давлат университети, филология фанлари доктори.

Аннотация

Мақолада Абдулла Ориповнинг “Куз хаёллари” шеъри таҳлили орқали шоирнинг сўз қўллаш маҳорати ёритилган. Тасвирий ифода ва воситалардан, шеърий санъатлардан фойдаланиб чуқур фалсафий фикрни сатрларга синдиришдаги шоир маҳорати тадқиқ этилган.

Аннотация

В статье освещается мастерство использования слов Абдуллой Ориповым посредством анализа стихотворения поэта “Осенние фантазии”. Исследовано умение поэта отражать глубокую философскую мысль в поэтических строках с помощью образительных средств, а также искусства стихосложения.

Annotation

The article emphasizes the poet's skill in using words through the analysis of Abdulla Oripov's poem “Autumn Dreams”. The poet's ability to break a deep philosophical thought into lines is studied with the help of visual expressions and tools, poetic art.

Таянч сўз ва иборалар: сўз, шеърий санъатлар, бадиий маҳорат, фалсафий фикр, тасвирий воситалар, банд тизимлари, қофиядош сўзлар.

Ключевые слова и выражения: слово, искусство стихосложения, художественное мастерство, философская мысль, образительные средства, стихотворная строфа, рифмованные слова.

Key words and expressions: words, poetic art, artistic skills, philosophical thought, visual means, stanza poems, rhymed words.

Улуғ рус шоири Н.А.Некрасов ёзади: “Ушбу қоидага ҳамиша амал қил: сўзларга – торлик, фикрларга эса кенглик керак”[1,224]. Дарҳақиқат, Ўзбекистон Қаҳрамони, Халқ шоири Абдулла Орипов шеърлари билан танишар эканмиз, ушбу қоида нечоғлик тўғри эканлигини яққолроқ ҳис этамиз. Асарларга сўзларни узукка кўз қўйгандай жойлаштира олиш, сатрларни бандга маржондай тера билиш, шеърий контекстда ҳар бир сўзни созланган рубоб торидай жаранг сочириб, оҳанг ва маъно салмоғини юзага келтириш ҳассос ижодкор услубига хос жиҳатлардандир. Оз сўзли тор шеър майдонида кенг, улкан фикр айта билиш Абдулла Орипов шеърияти жозибдорлигини таъминлаган. Шоир табиатнинг бетакрор оний манзараларини турфа ранг ва ҳолатлари билан тасвирларкан, одамзот борлиқнинг бўлаги эканини чуқур ҳис этгани ҳолда ўткинчилик ва абадият, умр ва борлиқ ўртасида уйғунликни топа билади. Масалан, унинг “Куз хаёллари” (1962) шеърида шоир табиатнинг бетакрор манзараларидан ҳайрати меҳр деб

аталмиш буюк инсоний фазилатни улуғловчи тараннум билан уйғунлашиб кетади:

Қорайганда узоқ тоғларнинг қори,
 Боғларга чўкканда оқшомги туман,
 Совуқ куз елидан жунжикиб, нари
 Очиқ айвон остин этганда маскан,
 Дўстгинам, хаёлан кучаман сени,
 Хазон даврасида кутаман сени. [2,19]

Шоирнинг юқоридаги сатрлари беихтиёр буюк Алишер Навоининг “Хазон сипоҳиға, эй боғбон, эмас монеъ, Бу боғ томиға гар игнадин тикан қилғил” мисраларини ёдимизга солади. Шоир гўзал кузнинг бетакрор тароватидан баҳра оларкан, умрнинг қисқа эканлигини, борлиқ ҳаракатининг абадийлигини чуқур ҳис этади. Дўстини қошига чорлар экан, инсоннинг бу ёруғ оламда меҳмон эканлигига ишора қилади.

Бир қарашда инсон умри санокли ойларда яшнаб хазон бўлгучи дарахт япроқлари ва гуллардан узундек, бир қарашда ҳар йили такрорланадиган куздан эса қисқадек туюлади.

АДАБИЁТШУНОСЛИК

Бунда бари гўзал: тим қора осмон,
Юлдузлар боқади тунд ва ёввойи.
Қамишзор, шовуллаб тургувчи сой ҳам
Совуқ ва ёқимли: шундоқ анвойи,
Уларга боқаман, тўнаман баъзан,

Ширин бир хаёлга чўмаман баъзан [2,19].
мисраларида шоирни баъзан тўндирган,
баъзан ширин хаёлга чўмдирган куз оқшоми
манзараси: юлдузлардаги тундлик ва
ёввойилик, қамишзор ва шовуллаётган
сойдаги анвойилик, совуқ ва ёқимлиқдир.
Куз бир қарашда хазон қўшиғини
куйлаётгандек, бир қарашда эса мангулигини
намоён этмоқда. Шу боис тим қора осмон,
юлдузларнинг тунд ва ёввойи боқишлари
гўзал кўринади. Шу боис қамишзор ва
шовуллаётган сой совуқ, ёқимли, анвойи.

Куздаги маъюслик ва безовталик
одамзот қалбидаги кечинмаларга уйғун:

Нимани хоҳлайман? Истагим нима?
Чангалзор шовқининг тинглаб тураман.
Япроқлар бандида кезган жимгина
Маъюс ва безовта кузни кўраман.
Унинг қўшиғида, унинг оҳида

Сезаман одамзот қалбин гоҳида [2,19]
тарзда шоирга япроқлар бандида кезаётган
маъюс ва безовта куз ҳолати умри поёнига
етаётган одамзотнинг қалб нолалари,
қўшиғига ўхшайди, гўё.

Унга бари бирдай ҳаёт ва ўлим,
Гўёки кекса чол сўнгини ўйлар.
Ва секин силкитиб қаҳрабо қўлин,
Кўрганин-билганин бирма-бир сўйлар.
Бир ҳикмат ўқийман хазонлардан мен:

“Яшагину бироқ япроқ бўлма
сен”[2,19-20]

ифодасида куз “ёшини яшаб, ошини ошаб
бўлган кекса чол” қиёфасига киради. Унинг
учун ўлим кўрқинчли эмас, ҳаётнинг ҳам
қизиғи қолмаган. У энди фақат ўтмиши,
хотираларидан сўзлайди. Хазонлар эса гўё
“биздек тез тўкилма, узоқ яшагин” дея дуо
қиладилар.

Шоирни мангу саволлар ўйга
толдиради. Бу анадиплосис (биринчи мисра
охирида келган бирон сўзнинг иккинчи мисра
бошида такрорланиб келиши. Бу шеърий
санъат Шарқ поэтик атамасида “радд-ул-
аруз ил-ал-ибтидо” дейилади.) асосидаги
сатрларда ифодаланади. Шеър банди
бошдан-оёқ риторик сўроқлар асосига
қурилгани фикр динамизми ҳамда тадрижий
такомилени таъминлаган. Инсоният
яратилибдики, ушбу саволларга жавоб
топишга ожиз:

Мангу яшилликнинг маскани қайда,
Қайдадир хазонни билмаган баҳор?
Нечун у ҳовлиқиб оққувчи сойда,
Чавандоз умрининг қайтмас сеҳри бор?
Нечун уйғонади қайтадан баҳор,
Нечун инсон умри бўлмагай
такрор?..[2,20]

Шарқ мумтоз шеъриятидаги “тажоҳил
ул-ориф” санъатини ёдга солувчи юқоридаги
сатрларда шоир умрни қадрлашга, инсонни
эъзозлашга чақиради. Инсон муаззам
борлиқнинг бўлаги, зарраси. Инсонга хос
жиҳатлар табиат учун ҳам бегона эмас.
Лекин бир жиҳатдан шоир ғуссага ботади: у
ҳам бўлса ҳар йили қайтадан уйғонувчи
баҳор сингари инсон умрининг такрор
бўлмаслигидир. Инсонни ҳаётлигида
эъзозлашга, меҳр-муҳаббат кўрсатишга
ундаш гоёси шеър асосини ташкил этади.

Мени саволларга кўмар дафъатан
Хазоннинг тақдири, сўнгги шовқини.
Кўзимга кўринар умрим қайтадан,
Гарчи сурмақдаман баҳор шавқини,
Гарчанд йигит ёшим яшнаб турса ҳам,
Кексалик қисматин ўйлайман шу
дам[2,20].

Хазонларнинг мунгли видо шовқини
йигирма бир ёшли йигитни ўз умр йўли
ҳақида ўйлаб кўришга, келажак тўғрисида
қайғуришга ундайди. Шеър умрнинг ҳар
дақиқасини эъзозлаш, дўстликнинг қадрига
етиш, инсонга меҳр кўрсатишга ундаш
тараннум этилган сатрлар билан
яқунланади:

Шу дам туйғуларга тўлади кўнглим,
Титраб тарашлайман қаламим учин.
Тонг ҳам ёришади, эй менинг умрим,
Бунчалар тезлик-ла чопасан нечун?
Хазонлар шошади, шошаман мен ҳам,
Дўстим, ҳузуримга шошиб кел сен ҳам!

[2,20]
Ушбу ўринда В.Скоттнинг “Вақт ва сув
тошқини ҳеч қачон кутиб турмайди”, деган
сўзлари ёдимизга келади. Инсон умрнинг
қадрига етиши, ўзгаларга меҳр кўрсатиши
зарур, деган фикр шеърда етакчилик қилади.
Бандлари бошдан-оёқ секстина асосида
бўлган ушбу шеър а-б-а-б-в-в; г-д-г-д-е-е ва
ҳ.к. тарзда қофияланишга эга. Ушбу ўринда
“Асқад Мухторнинг ҳар бир воқелиқдан
ҳикмат топа биладиган, уларни мўъжиза деб
англайдиган донишманд шахс, ушбу
синоатларни асарга таъсирчан
муҳрлайдиган ҳассос қалам соҳиби экани
англашилиб туради”[3,526] деган сўзларни

Абдулла Орипов ижодига ҳам тўла татбиқ этиш мумкин.

Хуллас, “Куз хаёллари” шеърида доимо долзарблигини сақлаб қолган инсон умри ва унинг мазмуни билан боғлиқ муҳим мавзу қаламга олинган. Шоир кузнинг

бетакрор манзараларини маҳорат билан акс эттириш орқали инсоннинг яшашдан мақсади ўзгаларга меҳр кўрсатиш, қисқа умрни мазмунли ўтказиш ҳақидаги фалсафий фикрларни ифодалашга эришади.

Адабиётлар:

1. Воронцов Вл. Тафаккур гулшани. – Т.: Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1981.
2. Орипов А. Муножот. Сайланма. – Т.: Фафур Фулом номидаги Нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1992.
3. Sabirdinov A. LITERATURE-AESTHETIC VIEWS OF THE ASKAD MUKHTAR (ON THE EXAMPLE OF “TUNDALIKLAR”) EPRA International Journal of MULTIDISCIPLINARY RESEARCH (IJMR). Volume-6. Issue-11. November 2020. SJif Impact Faktor: 7.032. ISI I.F.Value: 1.188. ISSN (online): 2455-3662. DOI:10.36713/epra2013.
4. Khamidov M. Interpretation of the image of Mashrab in Uzbek storytelling. ACADEMICIA. An International Multidisciplinary Research Journal. Published by South Asian Academic Research Journals. A Publication of CDL College of Education, Jagadhri (Affiliated to Kurukshetra University, Kurukshetra, India). ISSN (online): 2249-7137. Vol. 10, Issue 12, December 2020. Impact Faktor: SJIF 2020=7.13.